

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOSJUNDE ÅRGÅNGEN

1916

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1916

Tegnér's episka och dramatiska planer under Frithiofsåren.¹

Af

Henry Olsson.

När Tegnér grep sig an med det verk, som skulle blifva hans största, Frithiofs saga, var det först efter en tids vacklande mellan olika fornnordiska ämnen. Detta framgår bl. a. af en manuskriptlapp, som påträffats i Tegnérssamlingen i Lunds universitetsbibliotek och publicerats av Sylwan.² Den lyder:

Romanser.

Alexander vid Indus. Plutarchus in Alex. Arrianus.

Theseus. Plutarch. in Thes.

Biton och Cleobis. Herodotus in Clio.

Arion. Herodot. Bearbetad af A. W. Schlegel.

Teucer. Iliad XXIII 850—883.

Scevasi döttrar. Plutarch in Pelopida.

Ringens gåfva. Chardins persiska Resa.

Jätten Finn. Sommelius de Templo cathedr. Lundensi.

Gunnlaug Ormstunga — — —.³ Jfr Müllers Saga Biblioth. T. 1. p. 62.

Hörd Grimkellsson — — —.³ Jfr Müller T. 1. p. 274—

Finnboge den Starke — — —.³ Müller T. 1. p. 281.

Viglund — — —.³ Müller T. 1. p. 350—

Halfs kämpar. Halfs saga i Björners kämpadater.

¹ Följande undersökning har framgått ur en uppsats för doc. Martin Lamms seminarieöfningar i litteraturhistoria vårterminen 1916.

² »*Vikingabalken. Några anteckningar.*» (*Minnesskrift utg. af Filologiska samfundet* i Göteborg 1910.)

³ Här lämnas en kort sammanfattning af innehållet, hos Sylwan dock endast meddelad i utdrag eller alldeles utelämnad.

Sylwan daterar bladet till 1818. Ett stöd för denna tidsbestämning kan man törhända se däri, att Tegnér i universitetsbiblioteket lånat det åsyftade arbetet af Arrianus (— — Expeditionis Alexandri libri septem et historia indica) den $^{10}/_{10}$ 1818 samt den $^{8}/_{3}$ 1819.¹

Den slutsats, man kan draga af dessa anteckningar, är, såsom Sylwan påpekat, att Tegnér vid denna tid vändt sin håg till episk diktning, i stället för att han förut ägnat sig åt lyrik och didaktik.²

¹ ALVAR SILOW, *Tegnér's boklån i Lunds universitetsbibliotek*, 1913.

² Väsentligen didaktisk skulle väl också den dikt, Ehrensvärds graf, vara, om hvilken CARL AUG. ADLERSPARRE i *Esaias Tegnér, Strödda anteckningar* lämnat ett meddelande. Han hänför sig därvid till ett uttalande af Agardh, hvilken anförtrott honom som något »ej i allmänhet känt», »att nästan samtidigt då han skref Svea, uppkastade han planen till en större dikt, som skulle bära det stolta namnet *Ehrensvärds graf*. Han hade redan flera sidor färdiga och jag väntade att oförtöfvadt få se fostret framtråda i dagsljuset, då han en qväll kommer och helt muntert berättar mig, att han deponerat sin Ehrensvärds graf i ett 'säkert arkiv', der ingen skulle göra sig omak att leta rätt på hjeltegriften.» (*Minne af Esaias Tegnér*, 1866, s. 221 f.) — I Svea spelar ju Ehrensvärds »borg» en viss roll, och längre fram återvänder skalden till samma ämne, något som ju kan tänkas antyda, att han icke helt och hållet öfvergifvit planerna på en dikt öfver nämnda motiv. I en omarbetad version af »Krigssång för Skånska landvärnnet», hvilken första gången publicerades i »Smärre samlade dikter» 1828, heter det sålunda om fienden i femte strofen:

Mordbrand är hans krigsförklaring,
falskhet är hans riddarsköld,
och till menskoblod's besparing
tar han Ehr'nsvärds graf — med stöld.

I en affattning af Svea, som meddelats af J. L:son Samzelius, återkommer det likaledes, i det dikten slutar med de egendomliga raderna:

Farväl, mitt folk, farväl i Svenske Män!
Vid Ehr'nsvärds grafvärd träffas vi igen!

Vid första påseendet förefalla ju dessa rader att innehålla ett direkt löfte eller förebud om en dikt »Ehrensvärds graf».

En närmare undersökning visar dock, att man måste fatta innebörden af de citerade raderna på annat sätt. Några kortfattade meddelanden om handskriften må därför lämnas till komplettering af Samzelius' uppgifter. Den omfattar på olika blad hela synen och är utom den af S. återgifna anteckningen ytterligare försedd med en dedikation »Till Sv. Folket» och följande tvenne anmärkningar: »Svea sådant det 1811 inlemnades till Svenska Akade-

Intressant är att se, att därvid hans sympatier varit ungefär jämnt fördelade mellan antika och nordiska ämnen.

Af de förra kom dock endast det i första rummet placerade till utförande med *Alexander vid Hydaspes*. Den är odaterad, men redan på grund af de, äfven verbala, likheter, den har med "Karl XII", är man böjd att förlägga den till slutet af 1818 eller början af 1819, en datering, som ju bekräftas af det nämnda bladet. Märkligt är, att Tegnér, då han i *jubelfesttalet* d. 4 nov. 1817 opponerar mot 1700-talets nyttighetslära, just sammanställer Karl XII och Alexanders indiska fälttåg. Det heter nämligen om den angripna ståndpunkten: "I historien beräknades allt, likasom på ett handelskontor, efter hvad det inbragte; och en spinnhusinrättning eller en tröskmaskin skattades i sig sjelf högre än Alexanders äfventyrliga tåg till Indien, eller Karl den tolfte's onyttiga segrar."¹ Efter hvad det framgår af papperen i Lund, gjorde skalden under sina sista år ett försök att behandla Alexander-ämnet i form af ett epos i flera delar bland hvilka en benämnes *Alexander vid Arbela*.

Biton och Cleobis-ämnet, som likaledes nämnes på bladet, tycks alldeles särskildt ha intresserat Tegnér. I afslutningen af uppsatsen Om det romantiska i grekiska poesien, som Alb. Nilsson daterar till 1825, heter det sålunda:

Men det romantiska får hos grekerna liksom hos alla folkslag, hvilka ligga närmare till naturens bröst, ej sökas endast hos poeterna, utan äfven hos häfdatecknarna, sagoberättarna, som grekerna kallade logografer. Således finna vi hos Herodotus en mängd romantiska sagor, som äro förträff-

mien» och »Poemet blef väl belönt, men med villkor af fullkomlig bearbetning. Synen blef aldrig läst, och det är således nu första gången den höres i Svenska Akademien.» Vidare framgår det, att den tillhört ett häfte »Svanesånger» från tiden efter 1840, som äro tillägnade allmänheten och tydligen voro ämnade att utgöra skaldens poetiska slutuppgörelse. Han bringar här i olika dikter sin hyllning åt hela den kungliga familjen samt åt damerna, säger farväl till sin lyra (den bekanta »Farväl! min lyra. Ja, nu är det slut») och sitt ämbete (kyrkan).

Häraf förstår man, att den upptagna delen af Svea med de två tillagda raderna skulle innehålla skaldens politiska testamente, hvilket väl således gick i »aktivistisk» riktning.

¹ *Jubelfestuppl.* III, 133. Där ej annat angifves, äro i det följande alla citat hämtade från denna upplaga af Tegnér's skrifter.

liga ämnen för romanzer,¹ och det finns ingen af hans nio sångmör ur hvilken jag ej ville åtaga mig att göra flera romanser.¹ T. ex. Biton och Kleobis voro från Argos, hade tillräckligt att lefva af, en utmärkt kroppsstyrka, så att de begge vunnit pris i kämpaspelen. Om dem berättas följande: Då Argiverna firade en fest för Juno, skulle deras mor dragas af ett par oxar till templet. Men dessa kommo ej till den utsatta tiden. Saken tillät intet uppskof, och därför spände ynglingarna sig sjelfva för vagnen. Afståndet var 45 stadier ($\frac{3}{4}$ sv. mil). Männerna af Argos stodo omkring modern och prisade henne lycklig att äga sådana barn. Modern stod full af glädje öfver denna handling och det beröm den vann, steg fram till gudinnans bild och önskade att hon måtte gifva Biton och Kleobis hvad som är menniskan bäst. Efter denna bön, efter offret och måltiden, somnade ynglingarna in i templet och vaknade ej mera opp, utan ändade der sitt lif. Härigenom tillkännagaf gudinnan, att det bästa för menniskan vore döden. Argiverna läto göra deras bilder, dem de skickade till Delfi, såsom bilder af rättskaffens och lyckliga männer.»²

Och i bref till Martina v. Schwerin d. 5 jan. 1826 berättar han samma saga, hvarpå tillägges:

»Jag känner i gamla och nya historien ingenting mera rörande, djupare, skönare än denna gudomliga dikt; och jag har ofta tänkt på att göra ett poem deraf, ett rimmadt nämligen, ehuru den redan är något bättre — ett verkligt.»

Detta ämne blef dock lika litet behandladt som de öfriga antika motiv, han nämner.

Af de nordiska sagor, Tegnér ämnade bearbeta, kom han endast att upptaga *Jätten Finn* och *Halfs kämpar*, hvarjämte enstaka punkter i de öfriga möjligtvis kunna hafva varit af betydelse för partier af Frithiofs saga. Den förra sagan har sannolikt behandlats redan samma år, som anteckningarna gjordes, eller möjligen följande att döma af ett uttalande i ett bref till Adlerbeth d. 24 aug. 1822: "Om jätten Finn och S:t Laurentz har jag för flera år sedan skrivit en romans: men jag har förlagt den och har ännu ej kunnat återfinna manuskriptet. Jag vill minnas att den var obetydlig och förlusten således ringa." Den publicerades först i Heimdall 1829.

¹ Kurs. här.

² ESAIAS TEGNÉR, *Filosof. o. est. skr. utg. af Albert Nilsson o. Bert Möller*, 1913, s. 108 f. — Mellan denna redogörelse för ämnet och anteckningen 1818 ligger Stagnelius' omnämmande af detsamma i *Martyrerna* (Sv. förf. utg. af Sv. Vitterhetssamfundet, 2, 394).

Att Halfs kämpar upptages på manuskriptet som ämne för en tilltänkt romans, är i det afseendet af stort intresse, att vi därmed hafva det första direkta vittnesbördet om Frithiofs saga. Halfs och Halfs kämpars saga ligger nämligen till grund för förra delen af *Vikingabalk*, för de vikingaregler, som där meddelas, och som gifvit romansen dess namn. I Björners Kämpadater, där sagan finns intagen, och där den enligt de anförda anteckningarna lästs af Tegnér, ha de följande lydelse:

Mycket warsamt samt försiktigt war stadgat i deras lagar på kämpawis eller skryts skull, warande och detta ett, at ingendera skulle hafwa längre swerd än en aln, och således skulle hwar gå fram nära mot fiänden. De låto gjöra sig saxar (eller enbakeswerd med en bred plåt) til den endan, at huggen skulle warda större, men ingen af dem skull hafwa mindre afl eller styrka än tolf allmänna menn. Aldrig hertogo de eller fångade de kwinnor och barn; ingen skulle sina sår binda förr än sama tid andra dagen; ingen antogs af dem, som war af mindre styrka och raskhet än nu är omtalt. De herjade wida om land och hade jännan seger (samt stora egodelar), warande Kong Half aderton somrar i hernad under slik segerlycka. Det war också en deras sed, at ligga alltjämnt ut för näsen; den andra seden, at aldrig tälta sina skepp, och aldrig stryka eller hafwa halft segl för owäder eller storm skull. De woro kallade Alfs Reckar eller kämpar, och hade han aldrig flera å skepet än sextijo.

Som synes, återgå de flesta af Vikingabalks regler till denna fornnordiska källa.

En dylik samling krigarebud finnes emellertid icke blott i Vikingabalk, den förekommer äfven i *Axel*. Denna romans faller ju beträffande sin tillkomsttid likaledes inom Frithiofsåren, och det är tydligt, att skalden sett ett innerligt samband mellan de två tidsperioder, han skildrar i Frithiofs saga och i *Axel*.

Hvad beträffar teckningen af den nordiske krigaren i de båda dikterna, blifva karolinerna för Tegnér tydligtvis ett slags moderna vikingar. I *Axel* finnas också, som Marcus visat,¹ direkta anslut-

¹ *Tegnér's Axel*, 1913, s. 26.

ningar till Geijers Vikingen, och skalden uttrycker själf drabanternas vikingakaraktär i orden:

De pröfvade med svärd och lågor;
det var en kristnad vikingstam,
ej olik den, som fordom sam
på drakar öfver mörkblå vågor.

Ser man på skildringen af drabanterna i Axell, är det tydligt, att Tegnér sökt få in en del karolinska drag. Uppgiften "en hästsko kramade de samman" är väl t. ex. en reminiscens af berättelserna om August den starke i Polen, verserna "de eldade med kulor gerna" o. s. v. beteckna ett annat dylikt drag. I hofpredikanten Johan Dillners tal vid hundraårsfesten 1818,¹ hvilket Tegnér lofordar i ett bref den 13 febr. 1819, heter det t. ex.: "Han bodde ofta i tält under den strängaste vinter, och då kölden blef honom öfvermäktig, lät han blott någon gång inbära glödgade kulor, vid hvilkas lindriga eld han uppvärmdde sina stelnade lemmar."

Vida öfvervägande äro dock de partier, där skalden låtit sin fantasi dikta fullständigt fritt, och det är i dessa man återfinner likheterna med Vikingabalk. De viktigaste öfverensstämmelserna äro:

Axel: De sofvo aldrig uti säng,
men på sin kappa, bredd på jorden,
bland storm och drifvor ifrån nordnen,
så lugnt som på en blomstersäng.

V. B.: Ej må tältas å skepp, ej må sofvas i hus:
inom salsdörr blott fiender stå;
Viking sofve på sköld och med svärdet i hand,
och till tält har han himlen, den blå.

Axel: Det var en lag i stridens våda,
att *en* fick vika först för sju,
med bröstet vändt mot dem ännu,
ty ryggen skulle ingen skåda.

¹ *Tal till minne af Konung Carl XII*, 1819, s. 12.
Samlaren 1916.

V. B.: Om du viker ett steg, har du afsked från oss,
det är lagen, gör se'n som du vill!

Axel: Till ingen mö de fingo vända
sin håg, förr'n Karl tog sjelf en brud.
Hur himmelsblått två ögon lyste,
hur rosenrödt två läppar myste,
hur barmens svanor summo på
sin insjö, likaledes två,
de måste blunda — eller springa:
de voro vigda vid sin klinga.

V. B.: Mö är fridlyst å land, får ej komma om bord:
var det Freja, hon sveke dig dock;
ty den gropen på kind är den falskaste grop,
och ett nät är den flygande lock.

Den omständigheten, att skalden i två dikter begagnat sig af en dylik samling bud för att teckna krigarlifvet, tyder ju på ett samband mellan de bägge dikterna. Då nu skalden, som ofvan nämnts, för Vikingabalk haft ett historiskt stöd, en verklig källa, Halfs och Halfs kämpars saga med de förut citerade vikingareglerna, under det han beträffande karolinernas "lagbalk" icke kan hafva haft någon historisk uppgift som grund, så tyder ju detta på, att den del af Vikingabalk, som innehåller reglerna, är äldre än Axel. Genom en säkerligen medveten association har han sammanställt vikingarna och karolinerna. Därvid har äfven kanske utan direkt förknippning med Frithiofs saga den poetiska skildringen af drabanternas bragdrika lif kommit att ske i former, som han redan försökt vid teckningen af vikingatidens kämpe. Särskildt frappant är det, att bland de stadganden, som i Vikingabalk gå tillbaka till en fornnordisk källa och äfven finnas i Axel, förekommer ett så ovanligt som den vid jämförelsen ofvan sist placerade "celibatslagen". Äfven denna förefaller nämligen att gå tillbaka till Halfs saga, fast meningen där är en helt annan, i det den tycks vara en poetisk ombildning av orden "aldrig hertogo de eller fångade de kwinnor".

Men Axel förutsätter Vikingabalk äfven däruti, att samma bud, som i Vikingabalk blott omnämnas, i Axel spela en fullständigt afgörande roll, i det den s. k. celibatslagen framkallar hela konflikten.

Nu har Sylwan med utgångspunkt från att Halfs kämpar upptages på det ofvan citerade manuskriptet också kommit till det resultatet, att en del af Vikingabalk är äldre än man förut trott. Warburg har dock icke i nya upplagan af Ill. sv. litteraturhistoria ansett sig böra öfvergifva den gamla ståndpunkten.

Utredningen här synes dock bestyrka, att Sylwan i hufvudsak har rätt. Naturligast är väl alltså att anse, att *förra delen* af Vikingabalk är affattad kort efter nedskrifvandet af anteckningarna på det i början omnämnda bladet, dock först efter det Tegnér bestämt sig för att behandla Frithiofs saga.¹ Att man har rätt att på detta sätt uppdelat dikten i tvenne afdelningar, har visats af Sylwan genom en metrisk analys. Den förra delen (de elfva första stroferna) må här som hos Sylwan kallas A, den senare (de tretton följande) B. Det är då först och främst klart, att delen B måste vara skriven långt senare. Där skildras nämligen, huru Frithiof kommer till Grekland, hvarvid han utbrister (18:e strofen):

Här vi skulle ha bott, här är ö, här är lund,
 här är templet, min fader beskref;
 det var hit, det var hit, jag den älskade bjöd
 men den hårda i Norden förblef.

¹ Klart är ju, att Tegnér vid nedskrifvandet af anteckningarna tänkt i en själfständig romans behandla Halfs kämpar, vilken väl således äfven skulle omfattat en skildring af, huru den berömde sjökonungen och hans »reckar» innebrändes af Halfs styffader Asmund. Omöjligt vore det ju ej heller, att en sådan romans skrifvits, af hvilken sedan vikingareglerna upptagits som bud för Frithiofs kämpar. På samma sätt var väl ursprungligen Jätten Finn ett själfständigt poem, som sedan ingick i Gerda. Naturligare är väl dock att anse den poetiska behandlingen af Halfs regler vara verkställd direkt för Frithiofs saga, hvilken skalden började kort efter den tid, till hvilken det ofta omtalade manuskriptet förlagts. Härför talar också, att i den isländska Frithiofs-sagan finns en uppgift, hvarpå en af reglerna i Vikingabalk tycks bygga. Det heter nämligen: »Han drap elakt folk och grymme vikingar, men bönder och köpmän lät han vara i fred», hvilket öfverensstämmer med strofen »Seglar krämare fram, må du skydda hans skepp» etc. Uppslaget till denna kan han dock äfven ha fått af Geijers Vikingen.

Detta syftar på Frithiofs uppmaning till Ingeborg i Afskedet att följa med på hans vikingafärd. Där säger han bl. a.:

Min fader, Thorsten Vikingsson, for vida
omkring i härnad och förtalde ofta,
vid brasans sken i långa vinterqvällar,
om Greklands haf och öarne deri,
de gröna lunder i den blanka böljan
— — — — —
— höga gudar uti marmortempel.

Den till tiden i sagan senare förlagda skildringen af Grekland visar sådana frappanta öfverensstämmelser med den tidigare ("ö", "lund", "tempel"), att den också måste tänkas vara författad senare. Men Afskedet har Sylwan på goda grunder förlagt till början af 1824, och Vikingabalk B kan alltså ej vara skriven före detta år. Ett annat stöd för dess sena tillkomsttid kan man törhända se däri, att Tegnér själf efter fullbordandet af Frithiofs saga satte denna romans mycket högt, och en dylik uppskattning bruka författare gärna ägna de sista alstren af sin penna. Det är också rätt naturligt, att B, som blifvit den förbindande länken mellan förra och senare (först skrifna) delen af sagan, hör till de partier, som affattades sist.

Frånräknar man första strofen af romansen, hvilken troligtvis också tillagts senare, utgöra de följande tio stroferna den egentliga vikingabalken, hvilket sålunda är en mycket oegentlig benämning, i sin mån visande, att sången tillkommit genom hopfogning af ursprungligen icke sammanhörande delar. Denna del, A, utgör alltså, som Sylwan påpekar, det första vittnesbördet om Frithiofs saga och skulle vara "kärnan till hela värkets, för så vidt det vill vara en skildring af nordiskt kämpalif".

Kronologien inom Frithiofs saga är tyvärr öfver hufvud taget mycket osäker. Rörande den senare, först skrifna delen af diktverket veta vi emellertid genom Tegnér's brevväxling med Jac. Adlerbeth, att de fyra romanserna 16—19 insändes till tryckning i Iduna d. 9 mars 1820, då de redan varit färdiga en hel månad. I ett i afseende

på de här återgifna raderna otryckt bref till Lundblad i april 1820 nämner han, att han sändt in några fragment af "Frithiofs saga, hvarmed jag någon tid sysselsatt mig" och tillägger: "Enligt planen skall den bli vidlyftig men blir förmodligen aldrig färdig, efter min gamla vana." Vidare veta vi, att de fem sista sångerna inskickades den 28 oktober 1821, men redan den 7 april 1821 skrifver han i ett i jubelfestupplagan endast delvis citeradt bref till Lundblad: "Frithiof har jag väl slutat, men icke ännu börjat. Jag tror ej den kan bli färdig att utgifvas i år."¹ (Jfr Lamms uppsats i detta häfte!)

Rörande den närmare gången i affattandet af denna senare del ger Tegnér's brevväxling ytterligare några anvisningar. Den 21 januari 1821 skrifver han sålunda till Geijer: "Men sagan är, som man säger i Vermland, hårdleken, och jag fruktar att hon blir mig öfvermäktig. Jag diktar väl gerna, men icke just gerna öfver samma ämne i sender." Den 11 februari heter det i ett bref till Adlerbeth: "Hvad Frithiof angår, har jag icke på länge för andra spekulationer kunnat sysselsätta mig dermed. Möjligtvis skulle jag kunna komma att utgifva den, innan ännu nästa Idunahäfte utkommer. Häröfver kan jag dock ännu alldeles ingenting bestämdt yttra. Sagans behandling är svårare än jag i början föreställt mig." Därpå följer det ofvan återgifna brefuttalandet af den 7 april, som visar, att skalden mycket tidigt haft den sista sången färdig. Slutligen framgår det af ett yttrande i bref till Adlerbeth den 13 april 1821, att detta icke betydde, att han fullbordat hela senare hälften af sagan. Det heter nämligen där: "Hvad nästa häfte af Iduna angår, så hoppas jag att ehuru jag under terminerna har mycket annat att göra, likväl till midsommar kunna lemna slutet af Frithiof, nemligen från Frithiofs frestelse räknadt. Det föregående är ännu till större delen oskrifvet. Men härvid måste jag göra det förbehåll, att jag ej vill insända något af Frithiof, så framt häftet ej kommer ut inom årets slut; ty nästa år vill jag,

¹ I *Jubelfestuppl.* VII, 83 citeras författarens ord, att han »slutat men ännu icke börjat» Frithiof, men i sådant sammanhang, att man får det intrycket, att det fällt efter offentliggörandet af de sista sångerna i Iduna.

på Guds makt, sjelf ge ut hela Frithiof och kanske äfven något annat.“

Sammanställer man dessa brefuttalanden rörande de fem sista sångerna framgår det, att ordningsföljden mellan dem brytes så till vida, att den sista fullbordats före åtminstone en del af de andra. Vidare lägger man märke till, att skalden just månaderna, innan han omtalar den sista sången såsom färdig, uttalar sig mycket pessimistiskt om arbetet på dikten, under det han, så snart han fullbordat denna, ser mycket hoppfullt på möjligheterna att snart kunna helt avsluta verket (brevet d. 13 april). Onekligen förefaller det därvid, som om det varit denna, som vållat de största svårigheterna och bekymren och kommit honom att för en längre tid alldeles nedlägga arbetet på "sagan" (brefven den 21 jan. och 11 febr.). Han skulle alltså redan under 1820 ha sysslat med *Försoningen*.

Men under sådana förhållanden blir det väl en öppen fråga, om icke *Försoningen* till sina hufvuddrag varit färdig före *Nattvardsbarnen*, som utkom kort före jul 1820. Det intryck, man får af en undersökning, är i alla fall, att *Nattvardsbarnen* föranledts af *Försoningen* på så sätt, att skalden först gripit sig an med den senare dikten, men, då han funnit denna mera kräfvande än han trott, med den förra dels velat göra en förstudie för den sång inom Frithiofs saga, han själf ansåg som den viktigaste, dels velat skapa sig ett forum för de synpunkter i försoningsläran, han icke kunde pressa in i den trånga ramen för en fornordisk dikt. Den nya dikten skulle således på samma gång utveckla ämnen, som aktualiserats genom Frithiofs saga, och utgöra en förstudie för denna. (Jfr Lamms uppsats.) Och precis på samma sätt har Axel i det föregående setts i sitt förhållande till vikingaromanerna i sagan.

Vid en jämförelse mellan *Nattvardsbarnen* och Axel finner man icke många likhetspunkter mellan de ämnen, som behandlas i de båda dikterna, i den ena försoningsmotivet, i den andra krigarlivet och kärleken. Och dock har skalden visat oss dem oupplösligt förenade i Frithiofs saga. Det är då intressant att se, att

dessa, som det tycks, disparata element mycket tidigt utlöst sig i själfständiga romanser. Det förefaller, som om skalden velat på så sätt från början klargöra ämnet för sig i hela dess vidd. Dessa sånger, som dessutom fått plats, den ena i midten, den andra i slutet af sagan, äro Vikingabalk och Försoningen och, om den teori, som här förfäktats rörande deras avfattningstid, är riktig, skulle de ha blifvit de punkter, kring hvilka de öfriga sångerna naturligt kommit att gruppera sig. Men vidare hafva de äfven blifvit utgångspunkter för digressioner från och närmare utveckling af ämnen, då skalden funnit de enskilda romanserna bilda för trång ram för hans tankar och synpunkter i frågan eller hindra en friare framställning. Hit höra alltså å ena sidan Axel, å den andra Nattvardsbarnen, *Gerda* och *Blotsven*.

Vända vi oss till de femton första romanserna, är osäkerheten i tidsordningen ännu större. Så vidt vi kunna se, tycks dock skalden, när han grep sig an med denna första del, hafva tagit upp arbetet från början och äfven fortsatt det någorlunda i tidsföljd. Af ett bref till Martina v. Schwerin den 23 maj 1822 framgår, att han icke genast, efter det han avslutat senare delen, tagit itu med förra hälften af diktverket. Det heter nämligen där: "Sedan Frithiof nu snart ett år legat afsides, har jag åter börjat sysselsätta mig dermed, för att, om möjligt är, utge den fullständig i vinter. Behandlingssättet i romanser medför, bland annat, äfven den svårigheten, att hvarje romans gerna blir ett helt för sig sjelf, och det är svårt, ja nästan omöjligt, att tillvägabringa någon öfverensstämmelse i ton och anda mellan alla dessa särskilda bitar." Att skalden härvid åsyftar de första sångerna, torde väl vara säkert. — Redan en månad tidigare (25 april) hade han på samma sätt berättat för Brinkman, att han "nu åter företagit Frithiof, som länge legat afsides". "Om jag får vara frisk", tillägger han, "hoppas jag kunna ge ut den i höst eller senast i vinter." Samtidigt hade han insändt den första sången som prof. Att Tegnér omedelbart därefter fortsatte med andra och tredje romanserna, visas af, att han den ²⁷/₄ och ²⁶/₆ 1822 lånat Thorsten Vikingssons saga.¹

¹ SILOW, anf. arb., s. 59.

Med afseende på tredje sången kan det också nämnas, att Tegnér i ett bref till N. v. Rosenstein den 16 maj 1822 omtalar, att han "för närvarande" är sysselsatt med Frithiofs saga och samtidigt omnämner Geijers Vikingen som det bästa någon af "oss yngre" skrivit. I tredje romansen ägnas nämligen, såsom Sylwan påpekat, Geijers dikt en särskild hyllning i en rad, som skalden senare strök. — Förarbetena för dessa två romanser synas gå rätt långt tillbaka, ty redan den ¹⁰/₁₁ 1821 har Tegnér lånat Thorsten Vikingssons saga.¹ Vid ungefär samma tid (¹⁵/₁₁) förekommer, som Sylwan påpekat, i ett af hans bref ett uttryck ur andra sången ("Stark ström med egna vågor går genom hafvet")², hvarvid dock är att märka, att ett liknande finns redan i grafsången öfver brodern Elof.

Det torde alltså vara de tre första sångerna Tegnér åsyftar, då han i bref till Jac. Adlerbeth den 24 aug. 1822 säger: "Några nya romanser äro färdiga, men tolf à tretton, således hälften, återstår ännu." Och på samma sätt skriver han i ett otryckt bref till C. P. Hagberg den 1 dec. 1822: "Det är en god idé att någon af ledamöterna läser ett Poëm på högtidsdagen (i Sv. Akademien). — — — För min del har jag intet utom några Romanser ur Frithiof, som dels icke äro nog academiska, dels ej gärna kunna ryckas ur det lilla sammanhang de äga."

Efter detta bref blir Tegnér njuggare i sitt omnämnande af arbetet på diktverket. Ett godt stöd för dateringen har man dock i ett bref till Brinkman den 25 jan. 1824, där han skriver: "Du tror att kyrkoärendena upptaga hela min tid: men det är ett misstag. Sedan nyåret har jag skrivit tre nya romanser på Frithiof, af hvilka tvenne äro temligen vidlyftiga. Af de tjugofyra, som skulle utgöra det hela, återstå mig nu endast sju: och jag vågar hoppas således med *säkerhet* att i sommar kunna vara färdig dermed." Sylwan har antagit, att skalden med dessa tre åsyftat Af-

¹ SLOW, anf. arb., s. 59.

² De tre sista stroforna i denna sång erinra ganska mycket om slutet i Nicanders *Runesvärdet*, hvilket Tegnér nämner i ett bref till Geijer den 21 januari 1821, då han nyss tycks ha läst dramat, och ännu en gång den 1 april samma år.

skedet, Ingeborgs klagan och Frithiof på hafvet. I ett nytt bref till Brinkman den 5 februari 1824 omnämner han en romans, som han "just i dessa dagar" sysslade med, och det framgår med säkerhet, att denna måste ha varit *Frithiofs lycka*. Då det endast är några få dagar mellan de tvenne brefven, ligger det ju nära till hands att antaga, att densamma ingår bland de tre, han omnämner såsom färdiga i det tidigare brefvet till Brinkman, i hvilket fall den skulle komma i stället för Frithiof på hafvet. Det vore ju mycket naturligt, om skalden i ett bref, där han vill särskildt kraftigt betona de framsteg, han gjort i sitt arbete på sagan, omtalar en romans, som han hade under arbete, såsom redan färdig. -- Gör man ett dyligt utbyte, skulle, så vidt vi kunna döma, ordningsföljden mellan romanserna inom förra delen af sagan beträffande deras affattningstid i det närmaste bli den samma som den, de fått i den fullbordade dikten. Ty rörande senare hälften af denna del passar det ju tämligen bra, att skalden den 25 jan. säger, att det då återstod honom sju romanser, och att det från och med Frithiof på hafvet är sex kvar.

En sådan önskan att få bättre system i romansernas ordningsföljd vore ju dock en svag motivering för att frångå Sylwans åsikt. Men äfven om man granskar det dokument, som utgjort beviset för, att Frithiofs lycka skulle vara af senare datum än Afskedet och Ingeborgs klagan, får man det intrycket, att romansen till hufvudsaklig del är lika gammal som dessa, om den också till sin slutgiltiga form kan vara något senare. Detta utgöres ju af brefvet den 5 februari, och det lider intet tvifvel, att den romans, han där åsyftar, är Frithiofs lycka. Men det är flera skäl, som tala för, att man inte får bygga allt för mycket på detta bref. Det är skrifvet i bitterheten öfver, att Martina von Schwerin brutit det goda förhållandet till skalden genom att, Tegnér ovetande, bege sig till Stockholm, och han ger nu friherrinnan skulden till den karaktär, sången fått, bl. a. till att kärleksmötet förlagts till templet. Dikten i sin helhet vittnar dock icke om någon kvinnofientlighet. Och hvad den senare omständigheten beträffar, är det ingenting, som talar för, att Tegnér här tänkt frångå den isländska sagan. Det

motsäges tvärtom af, att Frithiof redan i Afskedet,¹ som säkert hör till de tre sånger, som skrefvos i januari, kallas "tempelskändare" af konung Helge. — Om skalden sysslat med Frithiofs lycka vid tiden för nedskrifvandet af det omtalade brevet, hvilket icke alls är säkert, skulle han således ha återupptagit den till behandling. I så fall, och äfven om den vore en vecka tidigare, låg det ju nära till hands att utslunga den omtalade förebråelsen mot friherrinnan.

Hvad beträffar de återstående sex sångerna, finns det, som bekant, i *Frithiof hos Angantyr* lån ur Sorle Starkes saga.² Impulsen till att anlita denna saga kan Tegnér möjligtvis ha fått från Nicanders Bjarkamal i samlingen *Runor af Norna-Gest*, där samma motiv behandlas på ett i mycket öfverensstämmande sätt. Då dessa "runor" trycktes första gången i det Iduna-häfte, som utkom vid midten af 1824, skulle alltså denna romans vara diktad tidigast under senare delen af detta år. *Frithiofs återkomst* bör enligt Sylwan vara skriven "omkring nyåret 1825". Den skulle i så fall tillhöra de sist affattade, ty den 29 jan. 1825 skrifer skalden till Brinkman: "Jag har nu slutat Frithiof och hoppas om fjorton dar kunna skicka manuskriptet på trycket."

Som af det ofvan citerade handskriftsfragmentet framgår, var det först efter en tids tvekan, Tegnér bland fornordiska ämnen valde Frithiofs saga. Äfven sedan han bestämt sig för denna, intresserade han sig för andra sagomotiv från forntiden, såsom framgår af ett bref till Adlerbeth den 11 febr. 1821. Det heter där bl. a.: "Sagans behandling är svårare än jag i början föreställt mig. Lyckas Frithiof, så hade jag till hälften tänkt att egna någon tid åt min redlige namne, Bodvar Bjarkes, saga; men den måste behandlas helt annorlunda. Dock detta är idel lösa förslager."

Åt en dylik nordisk hjältesaga fick Tegnér dock aldrig tillfälle

¹ Hafsstämningen har denna romans gemensam med Afzelius' *Skadis Klagan*, som publicerades i Idunas nionde häfte sommaren 1822.

² Sannolikt finnas där också reminiscenser af den af Tegnér omhuldade Aspelins *Jomsvikingarna*, tryckt i Stockholmsposten den ¹³/₁₂ 1817 och utgifven 1819.

att ägna sina krafter, men däremot afbröt han detta år arbetet på Frithiofs saga för att i dikten Axels öfvergå till att skildra en karolins hjälteöde.

Ofvan har framhållits, att Tegnér satte de två tider, han skildrar i Frithiofs saga och Axels, i ett intimt sammanhang, och att det icke var någon tillfällighet, att han under Frithiofsåren upptog ett ämne från den karolinska tiden.

Redan i *Svea* besjunger ju Tegnér *den nordiska forntiden*, och där finns äfven i den dityrmbiska delen en invokation till de "höge Karlar", således in nuce föreställningen, att *de stora Karlarnas tid* var en motsvarighet till denna. Att hans intresse för den förra kom att rikta sig på *vikingatiden* med den ridderlighet, den äfventyrslystnad och det dödsförakt, som skalden åtminstone inlade däri, och att entusiasmen för den senare kom att koncentrera sig på *Karl XII:s tid* med samma egenskaper, sammanhänger med, att hans sinne för det lysande och ärofulla under intryck af Kants pliktlära befriar sig från föreställningen, att därmed det dygdiga och nyttiga måste vara förenadt. I jubelfesttalet 1817 drar han skarpt i härnad mot "denna nyttans grundsats", som han kallar det föregående seklets åskådning. "Den gamla ridderliga drömmen om folkens ära", heter det, "förklarades antingen rent af för ett hjernspöke, eller uttyddes så, att den var detsamma som deras ekonomiska välstånd." Det var just drömmen om äran, han fann i dessa två hjälteåldrar — vikingarnas och karolinernas — utan alla bitankar på nyttan.

Hundraårsfesten 1818 var den händelse, som kom det i Tegnér's skrifter redan förut skymtade intresset för den karolinska tiden att utlösas i dikt, i det skalden då skref sin *Karl XII*. Kort därefter började han Frithiofs saga, men 1821 upptager han ånyo ett ämne från "kung Karls" tid i Axels. Tydligast framträder dock hans intresse för den karolinska tiden, om man undersöker den ursprungliga planen till denna dikt.

Det finns ett intressant brev från Tegnér till G. F. Åkerhjelm af den 22 jan. 1826, där skalden redogör för sina dramatiska planer. Där heter det bl. a.:

Likaledes anser jag det som ett prof af vänskapsfull partiskhet, att Herr Baron tycks uppmuntra mig att skrifva något dramatiskt. Jag har därför, så vidt jag kan förstå, aldeles ingen talang. Med litet poetisk kolorit och några nordiska bravader kommer man icke långt på teatern. Dessutom fordrar det teatraliska studier och tillfälle att se en bättre skådebana än som blifvit min lott. Jag är född på landet och har tillbragt min bästa tid i en akademisk bondby, der man sällan ser andra spektakel än dem studenterna improvisera på gatorna och consistoriales inom fyra väggar. Man blir likaså litet dramaturg genom blott läsning, som man blir fältherre genom blott strategiska studier, äfven om man hade, hvad ej är händelsen med mig, naturlig fallenhet för någondera. Jag påminner mig, att jag i min ungdom skref en tragedi, »Blotsven», i jamber. Den skulle föreställa konflikten mellan hedniska och kristna läran och var rikligen utstyrd med allahanda legendvishet. Men då jag i det samma kom att läsa Oehlschlägers »Hakon Jarl», som behandlar samma ämne, hade jag det förstånd att kasta min Sven på elden och skulle af vänskap för Ling önska, att han gjort det samma med sin. Sedermera har jag tänkt på ett historiskt drama öfver Karl XII, i tre delar, Pultava, Bender, Fredrikshall, hvilket bland andra egenskaper äfven skulle ha den att ej kunna spelas etc.

Denna sista uppgift har man fattat så, att Tegnér, just när han skref brevet, planerade ett dylikt arbete.¹ Men Tegnér's bref utgör ju endast en rekapitulation af alla de planer, skalden haft i dramatiskt afseende. Och då han först talar om en dikt från omkr. 1807 och därefter säger, att han *sedesmera* tänkt på en annan, så behöfver detta ju alls icke betyda, att han, just när uttrycket nedskrefs, hade den i tankarna. Snarare är det väl att antaga, att han med ordet "sedesmera" velat förlägga dramat någon gång tillbaka i tiden.

Nu finns i ett bref till friherinnan v. Schwerin d. 4 okt. 1821 samma kombination Blotsven—Karl XII, då han skrifer:

Att med något hopp om framgång skrifva tragedier fordras ibland annat äfven en praktisk kännedom af teatern, som jag aldrig haft tillfälle att förvärfva mig. Tragedien är dessutom i poesiens närvarande ställning dess

¹ WARBURG menar väl också detta drama, då han om Tegnér's diktning 1825—40 (s. 295) säger, att en episk dikt om Karl XII endast blef ett hugskott.

högsta element. Det är bättre att misslyckas i de lägre arterna. För flera år sedan började jag en *Blotsven*, som skulle föreställa den stora striden emellan kristendomen och hedendomen. Ett härligt ämne. De utlevade Asarne, som stå fadder vid Nordens döpelse! Men utförandet svarade ej deremot, och jag kastade både Asar och munkar i kakelugnen. Ämnet är sedan behandladt af Oehlenschläger (i *Hakon Jarl*) och flera, utan att dock i min tanke ännu vara uttömdt. Möjligtvis återkommer jag en gång dertill. — Äfven Karl XII är en äkta tragisk person. Men hans opoetiska likgiltighet för damerna stöter poeterna ifrån honom.

Det är ju ganska tydligt, att det särskildt var vid denna tid, han tänkte på *ett Karl XII:s-drama*. Att han öfvergifvit denna plan, har naturligtvis till stor del berott på, att han ansåg sig för dramatiken ha "alldeles ingen talang", som det heter i brevet 1826. Men att han öfvergaf planen till förmån för den romans Axel, som blef resultatet, torde bero på en särskild omständighet. Dramat skulle ju behandla "Pultava, Bender, Fredrikshall". Men den utförligaste skildring, vi hafva af kalabaliken i Bender, är författad af hjälten i "Axel", drabanten Axel Roos, skrifven till ledning för d:r Georg Nordberg, då denne arbetade på sin "Konung Carl den XII:s historia" och i sin helhet meddelad i Gjörwells "Det Svenska Biblioteket" I (1757).¹ Nu kommer därtill, att ätten Roos af Hjelmsäter tillhörde den s. k. Näs-adeln, ägde flera egendomar i omedelbara grannskapet af Tegnér's födelsehem, och att medlemmar af släkten voro hans ungdomskamrater.² Skalden måste därför ha hört berättelser om Axel Roos, och denne måste särskildt ha intresserat honom, då han stötte på hans namn i litteraturen. Och vare sig han vände sig till Voltaires eller Nordbergs Karl XII:s-historier, hvilka åberopas i "Föreläsningar i Aesthetiken" (1808), eller Ennes' "Biografiska Minnen af Konung Carl XII:s kri-

¹ Man kan måhända t. o. m. påstå, att versen »de pröfvade med svärd och lågor» har afseende på Roos' skildring, t. ex. följande passus (anf. st. s. 380): »Wi fäktade desperat med den lilla magt wi hade, och stälte oss med ryggarna åt husväggen, och hade eld öfwer oss och omkring oss af lågan, förutan den starka elden för oss af Turkarnas skjutande.»

² EWERT WRANGEL, *Tegnér'ska släktminnen och ungdomsbilder*, 1913, s. 32 f., 124 f.

gare“ (1818—19), omnämnes där Roos på det mest hedrande sätt. Starkast måste dock Roos' egen liffulla skildring ha intresserat Tegnér.¹

Men för att förklara öfvergången från en dylik planerad behandling af Karl XII:s hela senare historia till den fullständigt ohistoriska, romantiska skildringen i Axell, måste man tydligtvis söka ett mellanstadium. Det är då frappant, att Axell Roos verkligen var med såväl vid Poltava och Bender som Fredrikshald. Första gången planerna på en dikt Axell omnämnas, är i ett bref till Adlerbeth den 28 okt. 1821, där det heter: »För närvarande har jag andra funderingar (än ett omtaladt grekiskt lexikon) och ville gerna om möjligt är, i vinter ge ut ett poem, Axell, om några ark. Att utge vidlyftigare lönar sig icke.»² Men nu omfattar dikten i originalupplagan endast 2 1/2 ark. Det är däraf tydligt, att han först planerat en större dikt, och det står då fritt att gissa, att denna skulle varit mera historisk, och att konungen där skulle

¹ Kärlekshistorien i Axell antages ju vara skaldens fantasiskapelse. Emellertid uppgifves en händelse liknande Maria-episoden verkligen ha inträffat i en familj Roos under karolinska tiden. I ANREFS *Svenska Adelns ättartafvor* (1861), II, s. 374 meddelas det om Johan Gustaf Irwing (kapten vid Västmanlands regemente, slutligen major, död 1744), att han var gift med en Anna Christina Roos, »dotter af Öfverste Roos vid Karelska reg:tet». »Hon rymde i ungdomen, i anseende till hård medfart, ifrån föräldrahuset; klädde sig i manskläder och tjänade i åtta år först såsom Soldat, sedan såsom Under-Officer, deltagande derunder i flera slagtningar och alltid visande sig tapper och modig; antogs såsom Hofmästare hos Grefvinnan Dücker, hvarest hon vistades i flera år, till dess hon, vid en henne åkommen sjukdom, af en piga blef till sitt kön upptäckt; blef sedan, genom bemälte Grefvinnas försorg, gift med Irwing, men bibehöll alltid ett karlaktigt lynne och utseende» — Samma uppgift finns i en otryckt handskrift, *Bidrag till Salbergs kompanis historia* af L. G. STURNECK, hvilken nu finns i Salbohed i Västmanland, i J. F. MÜNCKTELLS *Westerås stifts Herdaminne* (1843; I, s. 399) och flerstädes. Hos Müncktell kallas hon *Maria Elis. Roos*, och hans version lyder: »Denna Fru Roos war namkunnig af sina bedrifter i Konung Carls krig, då hon bewistade flera Actioner i Pohlen och Saxen, slutl. med Lieutenants tjenst.» Någon öfverste Roos vid Karelska reg:tet står icke att upptäcka. Om han tillhört ätten Roos af Hjälmsäter, den ätt Roos, ur hvilken Franzén fick sin första maka, eller någon annan, har varit omöjligt att utröna. Det är emellertid icke alls otroligt, att Tegnér antingen läst eller hört berättas om Maria Elis. Roos och då sammanställt henne med drabanten Axell Roos.

² Måhända har denna åsikt äfven i någon mån medverkat vid skaldens öfvergifvande af planerna på ett drama.

framträdt mera, än han gör i den fullbordade dikten. Ännu en omständighet talar för, att det "poem Axel", som omnämnes den 28 okt., skulle varit af annan natur än den dikt med detta namn, vi nu känna. Marcus har nämligen visat,¹ att Tegnér's tillfrisknande från en svår sjukdom vid tiden för författandet går igen i dikten, i Axels sjukdom och konvalescens. Men nu drabbades skalden af den omtalade sjukdomen först i november, således efter omnämmandet af dikten i brevet till Adlerbeth, hvarför en dylik skildring icke skulle ha ingått i den ursprungliga planen. Emellertid spelar i Axel, sådan vi nu känna den, denna konvalescens en synnerligen central roll, eftersom kärlekshistorien intimt sammanhänger med densamma.

Det finns alltså flera omständigheter, som tala för, att man i Axels utvecklingshistoria kan urskilja tre olika faser: 1) ett drama, 2) ett epos, 3) en romans.

Ser man nu på dikten för att finna några spår af de äldre stadierna, faller det i ögonen, att både Poltava och Bender nämnas. Fredrikshald har skalden visserligen icke haft anledning omtala, men Sotaskär utgör den tragiska finalen på Axels historia liksom Fredrikshald på Karl XII:s och Sveriges stormaktsvälde. Vidare verkar det helt och hållet som nödfallsutväg, då han låter Maria bege sig från Litaven till S:t Petersburg, därifrån följa med en rysk mordbrännarflotta till Sverige och där deltaga i ryssarnas kamp mot en här af gubbar och barn, symboliserande Sveriges betryckta läge, för att nu icke tala om, huru ohistoriskt det är, eftersom händelserna för öfrigt väl tilldraga sig år 1713. Man märker härvid, att skalden velat i sin dikt ompänna så lång tidrymd som möjligt.

Att resultatet slutligen blef den nuvarande romansen Axel efter den nämnda vidlyftigare planen, är väl först och främst att tillskrifva skaldens sjukdom. Efter denna har han icke haft tillräcklig energi att upptaga den påtänkta dikten i dess ursprungliga omfattning. Törhända har han också velat så fort som möjligt komma från ett ämne, som så länge sysselsatt hans tankar och det vid den

¹ Anf. arb. s. 27.

tid, då han var midt inne i arbetet med Frithiofs saga. I en plötslig verksamhetsifver har han emellertid gripit sig an med detsamma, men därvid låtit sin fantasi dikta fullständigt fritt, obunden af det historiska förloppet, och äfven väsentligt underlättat sitt arbete genom att i synnerligen stor utsträckning lätt omskrifva andras tankar. Det är därför möjligt, att traditionen har rätt, då den uppger, att dikten skrifvits på några dygn. Man förstår också bättre, hvarför skalden efter de stora planerna kände sig så missnöjd med den fullbordade dikten, särskildt med uppfinningens torftighet. Hvad slutligen beträffar en anmärkning, som redan af Hammarsköld och sedan i viss mån äfven af Ljunggren¹ framställts mot kompositionen, den att Axel icke, som naturligt vore, för Maria omtalar innebörden af sitt löfte, från hvilket han ju kunde "lösas", utan genom sin förtegenhet själf framkallar den tragiska utgången, må invändningen i och för sig vara berättigad. Men det var tydligtvis, som af den föregående utredningen framgår, af största intresse för skalden, att kärlekshistorien fick ett tragiskt slut, och, hade han följt den anvisade vägen, hade väl dikten närmast blifvit en idyll. För en tragisk kärlekshistoria låg det ju också nära till hands att välja romansformen och därvid tillgripa lån från ballader som Schillers Ritter Toggenburg och Franzéns Den gamle knekten eller från Byrons erotiska dikter.²

¹ Tegnér's »Axel», *Litteraturhist. skizz* (Göteborgs Högskolas årsskrift 1897).

² Byron-lånen i Axel ha behandlats af BILLER, MARCUS m. fl. Emellertid är ämnet ännu icke uttömdt. Sälunda förefalla Marias ord om kvinnan, att hon är

»en ranka vissnad, om ej stödd
ett väsen, hvartill hälften felas:
hon har ej sällhet, som ej delas,
och hennes fröjd är tvilling född»

att ha några verser i Don Juan (II, 172) om Haidees ideal till förebild:

»A something to be lov'd, a creature meant
To be her happiness, and whom she deem'd
To render happy; all who joy would win
Must share ist — happiness was born a twin.»

Gjorde Tegnér sålunda 1821 en utvikning till den karolinska tiden, utgöra dock Frithiofsåren egentligen de fornnordiska ämnas tid. Om en planerad behandling af *ett* dylikt motiv lämnar Tegnér's brevväxling några intressanta upplysningar.

Jacob Adlerbeth, den mest nitiske medlemmen af Götiska förbundet, hvilken äfven hade att svara för dess tidskrift *Iduna*, anhöll 1822, att Tegnér skulle skriva en svensk folksång på melodien "Göterna fordomdags drucko ur horn" och att han "måtte skänka oss en skaldisk beskrifning öfver Blendas och hennes vapensystrars bragder. Ämnet är skönt, af en nationel egenhet."

I sitt svar härpå den 24 aug. 1822 skrifver Tegnér:

En folksång är icke så lätt att dikta, och åtminstone kan det ej ske på den föreslagna melodien som är alltför krigisk. Hvad Blenda angår, så är det ett ämne, som jag ofta tänkt behandla; men det har sina stora svårigheter. En flicka, som super fienderna fulla och sedan mördar dem i sömnen, är ingen poetisk person. Händelsen måste åtminstone mycket motiveras, som ej kan ske utan att man ger poemet en större omfattning, hvilket jag nu, då jag har så mycket annat för mig, ej kan tänka på.

En passus i Marias afskedstal:

»Se, Axel, öfver månen far
ett moln; när det försvunnit har,
då är jag död, då sitter anden
förklarad på den fjärran stranden

— — — — —
se, Axel, nu är molnet borta,
farväl, farväl!

erbjuder vissa likheter med Francescas ord till Alp i *The Siege of Corinth*:

»There is a light cloud by the moon —
'T is passing, and will pass full soon —
— by the time its vapoury sail
Hath ceas'd her shaded orb to veil» etc.

Emellertid visar den lika stora öfverensstämmelser icke med *Mme Staels Corinne*, som *Hammar-sköld* påstår, utan med en »Venetian air» i *Thomas Moores »National airs*, »Farewell, Theresa!», om nu Tegnér öfver hufvud taget kan ha känt till denna dikt, då han skref *Axel*.

Warburgs och Billers samlingar af tegnérska uttalanden om *Byron* kunna kompletteras med ett intressant yttrande från skaldens äldre dagar, där den engelske diktaren liknas vid en asteroid. (*Minne af Es. Tegnér*, s. 213.)

Känner du emellertid något speciellt antingen af tradition i orten eller af historien, som rör ämnet, så meddela mig vid tillfälle, för att möjligtvis framdeles kunna begagnas.

Efter en ny påstötning af Adlerbeth skrifver Tegnér d. 10 april 1824 om samma ämne: — "en folksång har jag ej skrifvit, ehuru ofta jag tänkt derpå: men man skulle derpå göra alltför stora anspråk, och med skäl, ty det är kronan af all lyrik. Blenda är naturligtvis ett vidlyftigt ämne. När jag kommer till Småland, blir det en sak att tänka på."

Adlerbeth, som tycks ha varit synnerligen intresserad af Blenda-ämnet, förmådde emellertid fornforskaren J. H. Wallman att skrifva en uppsats om Värends fornminnen för "befrämjandet af Tegnér's plan till ett större skaldestycke om Blenda och hennes vapenbragder". Denna fick Tegnér låna i handskrift. Den 4 mars 1827 skrifver han till Adlerbeth och tackar för lånet samt meddelar, att han genom en magister Forsander låtit göra ett utdrag därur. "Wallmans arbete har glädt mig, emedan det alltid gläder mig när man sätter det enskilda i sammanhang med det hela, till exempel våra provincial-historier och landskapstraditioner med svenska historien" etc.

Först under sin sinnessjuka tid i Sleswig kom han i tillfälle att upptaga Blenda-motivet. Det skulle då ingå som en särskild sång (n:r 6) i *Gerda*, till hvilken dikt planen denna tid omarbetades. Denna sång tillhör emellertid de delar af dikten, som på grund af skaldens svaghetstillstånd blifvit i sådant skick, att endast fragment däraf kunnat offentliggöras. Av dessa och en innehållsredogörelse af Wrangel¹ framgår, att det redan i femte sången sysslas med "Värends öde trakt". Sölve, Gerdas broder, drager nämligen dit och hjälper där, efter hvad han vid hemkomsten till Runamo berättar, Gunnar Gröpe i kampen mot den inbrytande kristendomen. Sålunda mördas de tillsammans den helige Sigfrids tre från England komna systemsöner. I sjätte sången ("Blenda"), som är den näst längsta, berättar Sölve om Blenda, hvars ynnest han fått åtnjuta, samt om kampen mot danskarna. "Sölve faller deras anförare Taxe i envig, och de öfriga öfverlistas af Blenda" (Wrangel). För öfrigt

¹ *Tegnér's Gerda* i tidskr. Finn 1903.

utfylles sången af vidlyftiga resonemang om kärleken, berättigandet af en kamp mellan grannfolken m. m.

Äfven i Kronbruden finnas anspelningar på Blendasagan och andra småländska sägner. Märkligt är, att, då Tegnér talar om de forna Värendsborna, kallar han dem "männen för sig, en vikingastam, med styrkan till lagbalk".

Af stort intresse är det i alla fall att se, huru Tegnér under Frithiofsåren oupphörligt återvänder till ämnet brytningen mellan hedendom och kristendom. Att lägga märke till är det också, att Tegnér i sitt bref till Adlerbeth svarar, att han många gånger tänkt behandla Blendasagan, så till vida, som ju där förekommer en sköldmö af liknande typ som Maria i Axel.

Om Tegnér's intresse för de starka motsättningarna vid tiden för asalärans fall vittnar också hans enda fullbordade drama. Visserligen är det förloradt, ej heller tillhör det Frithiofsåren, men från denna tid hafva vi flera brefuttalanden, som dels lämna upplysningar om detsamma, dels bevisa, att han ej helt slagit tanken på något dramatiskt arbete ur hägen.

Sina dramatiska planer under de år, då Frithiofs saga kom till, omtalar skalden utförligt i brefven till Martina v. Schwerin den 4 okt. 1821 och G. F. Åkerhjelm den 22 jan. 1826, som ofvan citerats. I samband därmed har planen på ett Karl XII:s-drama berörts. Tegnér fick just under Frithiofsåren från flera håll mottaga uppmaningar att ägna sig åt dramatiskt författarskap. Martina v. Schwerin nämner t. o. m. förslagsvis ett ämne, Domalder. Han afböjde emellertid ständigt. Naturligtvis får man dock icke bygga alltför mycket på sådana uttryck som att han för dramatiken hade "aldeles ingen talang", det visas bl. a. af hans liknande uttalanden om epiken, innan han började Frithiofs saga. I alla fall äro dessa svar intressanta, därför att de visa Tegnér's åsikter om dramat. Dessa framträda t. ex. tydligt i brefvet till Åkerhjelm. Ett annat vittnesbörd lämnas af Achatius Kahl i "Tegnér's-statyen i Lund", där äfven han berättar,¹ att Tegnér, "innan Frithiof författades", af vänner blifvit uppmanad att sysselsätta sig med episk och dramatisk

¹ *Minne af Es. Tegnér*, s. 162 f.

diktning. Tegnér svarade med sin vanliga blygsamhet, "att han icke ansåg sig vuxen ett sådant företag, att han möjligen kunnat blifva antingen episk skald i antik och klassisk mening, eller dramatisk författare, om han lefvat på annan tid, på annat ställe, inom annan verkningskrets och i andra förhållanden än de, hvilka nu togo hans krafter i anspråk och bestämde deras riktning, men att han i sin närvarande belägenhet icke skulle vilja våga ett sådant försök".

Intet epos i antik mening har i våra dagar gjort lycka. Nittonde århundradet har förlorat smaken för detta vitterhetsslag, icke derföre, att ju vår tid eger både personer och händelser, som förtjente att besjungas i ett epos, men derföre, att sjelfva diktslaget är urmodigt och föräldradt. Romansen och novellen har utträngt det.

Hvad åter den dramatiska konsten beträffar, så blomstrar den yppigast i hufvudstäder och universitetsstäder af första ordningen. I London och Paris, Berlin och Köpenhamn, Dresden och Weimar, under Schillers och Goethes öfverinseende och ledning, kan denna konst utveckla sig och fullkomnas. Der kunna personer bildas, som ej blott skrifva för teatern, utan sjelfva framträda på scenen och utföra rollerna lika mästerligt, som de uttänkt och tecknat dem på papperet. Men intetdera kan lyckas i en småstad som Lund. Shakspeare hade icke blifvit Englands och Europas största dramaturg, om han skolat föreläsa grekiska för studenter i Cambridge. Och Goethe och Oehlenschläger hade icke författat sina tragedier, om de skolat tentera och examinera i klassiska språkvetenskaper i Rostock, Greifswald eller Kiel.

I samband med ett omnämnande af Oehlenschlägers Aladdin uttalar Tegnér i ett bref till Mart. v. Schwerin 1821 sig också om dramat i allmänhet. "Som all *romantisk* dramatik faller den något i det breda och gränslösa; men det ligger i sakens natur. Ty då annan dramatik blott koncentrerar och afspeglar ett människolif, koncentrerar och afspeglar den romantiska ett helt tidevarf. När den förra är individuel, är den senare världshistorisk. På detta sätt förstår jag de flesta af Shakespeares stora skapelser, som annars skulle förefalla obestämda och utsväfvande." I enlighet härmed värnar han i ett bref till K. A. Nicander den 9 febr. 1827 för "tvenne nu för tiden vanliga tragiska afvägar". "Den ena är *die*

romantische Breite, som framställer icke en *handling* utan en *epok* på skådebanan, hvarigenom intresset försprides och förslappas, liksom vattnet förlorar i djup hvad det vinner i yta. Ty all dramatisk konst är dock till sitt innersta väsende *koncentrisk*, tragedien är icke historiens brännspegel, utan endast *focus* deraf; om trädet ej agas och qvistas, bär det ingen frukt. — Det andra, hvarför jag äfven gerna ville varna, är *mysticismen*“ etc.

Som af citaten ur de båda brefven till Martina v. Schwerin och Åkerhjelm framgår, sammanställas i begge Blotsven och Karl XII. Det tycks ha varit de historiska skepnader, kring hvilka hans *dramatiska* intresse koncentrerat sig — en motsvarighet till Frithiof och Axel, hufvudfigurerna i hans *episka* skapelser från denna tid. Af brefven framgår äfven, att han verkligen skrivit ett drama om Blotsven, och vi hafva äfven ett fragment af ett dylikt kvar (meddeladt i jubelfestuppl.). Tiden för detta dramas författande och förstöring sättes till omkring 1807, enär Oehlsenschlägers tragedi "Hakon Jarl" utkom detta år (jfr brevet ofvan!). Elof Tegnér har tagit för gifvet, att det fragment, vi ha kvar af Blotsven, utgör en rest af detta annars uppbrända drama.

Emellertid förnekar Josua Mjöberg på goda skäl bestämdt möjligheten af, att det nämnda fragmentet skulle kunna vara af så tidigt datum som 1807.¹ Mjöberg tycks icke ha observerat det ofvan citerade uttalandet (från den 4 okt. 1821): "Möjligtvis återkommer jag en gång dertill", men anför däremot, att Atterbom i sin Idunarecension i Sv. Litteraturtidning 1821, sp. 46—47, återger ett rykte, att Tegnér hölle på med en Blotsven, och att denna "skulle innan kort vara färdig att framträda i dagsljuset".

Ytterligare ett vittnesbörd i denna fråga finnes emellertid, och detta är af särskildt intresse, eftersom det härrör från Martina v. Schwerin, som vid denna tid var invigd i de flesta af diktarens planer. — Tegnér hade i brevet af den 4 oktober, hvarur ofvan ett brottstycke meddelats, kallat henne sin "sköna biktmoder".

¹ *Stilstudier i Tegnér's ungdomsdiktning*, 1911, ss. 16 o. 18. Det diktfragment på alexandriner, som af Mjöberg anföres som »en spillra af den tragedi, som kastades på elden», är, enligt meddelande af doc. M. Lamm, en öfversättning ur Voltaires Mahomet.

Härpå svarar hon i ett bref den 11 dec. 1821:¹ "Äfven vill jag dokumentera mig, och med svart på hvitt bevisa, huru väl jag förtjänar namnet *Biktmoder*, som jag af hjärtans grund antager, emedan Brinkman af Leopold och ej af mig hört omtalas *den påbegynta tragedien*".² Nu kunde det ju tänkas, att friherrinnan härmed endast åsyftade den Blotsven af 1807, som Tegnér omtalar i brefvet den 4 okt. Detta förefaller dock otroligt. Ty af allt att döma ligger det en korrespondens mellan de båda brefven, i hvilken Tegnér förebrår henne, att en uppgift, som lämnats i förtroende, blifvit spridd bland hans litterära vänner. Det är svårt att förstå, af hvilket skäl skalden skulle velat hemlighålla, att han i sin ungdom skrifvit men bränt ett drama om Blotsven (han omtalar det ju också längre fram för baron Åkerhjelm), eller hvarför ett dylikt meddelande skulle spridit sig med den hastighet, som anges af fru v. Schwerins bref. Och vidare veta vi, att ryktet, åtminstone när det kom till Atterboms öron, har haft att berätta, att skalden just år 1821 sysslade med dramat. Man blir då också benägen att tyda Martinas uttalande så, som det naturligast tolkas. Däremot är tydligtvis Atterboms meddelande falskt så till vida, som arbetet på dramat mot slutet af 1821,³ hvaraf det fragment, vi nu ha kvar, skulle vara en rest, sannolikt icke resulterat i mera än detta brottstycke. Tegnér har därför ej heller ansett det värdt att nämnas i brefvet till Åkerhjelms 1826.

Är det riktigt, att skalden mot slutet af 1821 återupptagit Blotsven, har detta naturligtvis haft sin stora andel i, att skalden i de sånger af Frithiofs saga, som diktats efter denna tidpunkt, infört en sådan blotare, som han ville teckna i det påbörjade dramat, konung Helge. Af den senare, först utarbetade hälften af diktverket behandlar endast den sista romansen ett parti, där den isländska sagan sysslar med kungarna. I anslutning här till omtalas ej heller i denna del Beles söner utom i denna sång, men här hade Tegnér ursprungligen endast upptagit Halfdan. Den-

¹ E. WRÄNGEL, *Martina v. Schwerin*, s. 114.

² Kurs. här.

³ Af ett visst intresse kan det ju vara, att ett uttryck i Försoningen — »Vigrids hundramila slätter» — äfven förekommer i Blotsvensfragmentet.

nes karaktär har han för öfrigt alldeles ombildat, enär denne yngre broder i den isländska sagan är den egentlige anstiftaren af det onda. Då dikten framträdde i samlad form, hade den emellertid underkastats en omarbetning, så att t. ex. Idunaraderna

Du hatar Halfdan, Frithiof. Hvarför hatar du?
 Åt sonen af en odalbonde ville han
 ej ge sin syster etc.

nu ha följande lydelse:

Du hatar Beles söner. Hvarför hatar du?
 Åt sonen af en odalbonde ville de
 ej ge sin syster o. s. v.

Stycket om Helges död i Finland, där guden Jumala, då kungen vill störta hans tempel, faller ned och dödar honom, insköts härvid.¹

Sannolikt har den omständigheten, att skalden beslöt sig för att använda "blotmans"-typen i Frithofs saga varit en af orsakerna till att Blotsven icke fortsattes. Naturligtvis har också arbetet på dikten varit af betydelse för Gerda, *Balders bål* m. fl. dikter. Under sina sista år ville han återupptaga Blotsven, men då var hans skaparkraft slut.

Åren 1818—25 beteckna den period, då Tegnér's skaldeådra flödade rikligast. Och likväl utgöra de fullbordade dikter, vi hafva från hans hand från denna tid, endast en bråkdel af de många planer han hade att episkt eller dramatiskt behandla historiska eller sagohistoriska motiv. Till de ofvan nämnda kan läggas, att han 1826 och kanske äfven tidigare hade för afsikt att upptaga *bibliska* ämnen. Han skrifer nämligen till Brinkman den 30 dec. 1826: "Ty det forntida är i sig sjelft adligt, det är blott af nyadlade, som man dessutom fordrar förtjenster. Det är på denna grund som jag i Frithiof begagnat så mycket föråldradt som jag vågat i språkväg. Om jag någonsin finge tid att utföra påtänkta

¹ Uppslaget till detta parti kan Tegnér möjligtvis ha fått från skildringen i *Olof den heliges saga* (*Heimskringla*, Hildebrands öfvers. s. 359 f.) af huru Karle och Tore Hund komma till Bjarmaland och där plundra Jumalas helgedom.

— naturligtvis mycket förkortade och heterodoxa --- bearbetningar af Esaias och Job, så skulle jag visserligen ej uraktlåta att dervid använda så mycket af vårt gamla kärnfulla bibelspråk, som läte sig göra.“ --- Kanske äfven hans planer på ett *Napoleon*-epos, som omnämnas i ett bref till G. Mohnike d. 6 juli 1829, redan tillhöra denna period. Det heter där: “— i stort är han icke, så vidt jag vet, poetiskt behandlad af någon, och ämnet är i sanning för rikt för en liten lyrisk utgjutelse, vare sig till tadel eller beröm. En italiensk tragedi, likväl under annat namn, och den jag endast känner af en recension, synes mig vara den enda som lagt den rätta poetiska måttstocken på denna rhodiska koloss. En större dikt i detta ämne hör till de många påtänkta försök, som omständigheterna tvungit mig att lämna åsido.“

Redan under Frithiofs-åren torde han äfven hafva sysslat med Gerda (urspr. “Helgonabacken eller Minnen från Lund“) — när prologen Jätten Finn tillkom, har ofvan nämnts. Mot slutet af skaldens lif var det särskildt denna dikt, som upptog hans intresse, och i den uppgingo andra planer. Men den behandling, han då mäktade gifva dem, var ej längre densamma som i hans krafts dagar. Blefvo nu också en del af hans poetiska planer från Frithiofs-åren utförda, voro de dock fortfarande långt från fulländningen.
